

Klasicismus v českých zemích

Generace Josefa Jungmanna
Thámovy a Puchmajerovy almanachy

Václav Thám: Láska

Hned rychle jak se zrána
den poukazuje
a noc ze tmy sekaná
slunci ustupuje,
láska oheň v mém srdci
pilně podpaluje,
by hořel dnes i nocí,
o to usiluje;
abych chtěla vzbouřiti
snad věci ze všech stran,
nedá se uhasiti,
chce sám být v srdci pán. [...]

Pročpak láska na chvílku
nemá mít pokoje?
A svírat tak milenku,
činíc hrozné boje.
Srdce od té horkosti
zapálené bije,
V tom ohni té milosti
sám osobný žije.
Ten plamen, jež já míním,
jest jmeno **Meliš**,
to trápí pronikáním
mocnosti mé duše.

Ach! Kdy se pak promění
ta má těžká žalost
a přijde potěšení
aspoň pro mou stálost?
Kýž se zas mému srdci,
Meliši, ukážeš!
Kdy mne, svou milovnici,
k sobě láskou svážeš?

Transformace barokní poetiky na příkladu žánru idyly

Felix Kadlinský: *Zdoroslaviček* (1665) – podle Friedricha von Spee – Trutznachtigall (1649)

Srovnání:

duchovní obsah proměněn do podoby idylické milostné básně; Kadlinského Kristova nevěsta – alegorie lidské duše x anakreontská obrozená idyla u Tháma a pozemská láska v hávu antické bukolické (pastýřské) poezie a prózy

Př. Longos: *Dafnis a Chloé* (2. stol.)

– pastýřský román

„Ježíši, světlo pravé!

Když se ty nám ukrýváš a tvé papršky ohnivé kamsi jinam vodíváš, srdce naše v té temnosti musí zármutkem vadnout, a leč přispěje v rychlosti, pro velké hoře padnout.“

Thámovci

Václav Thám (1765–1816)

dramatik, novinář, herec, překladatel, adaptátor cizích předloh

Básně v řeči vázané (1785) – 2 svazky

- původní básně i přeložené
- doklad, „že se v naší mateřské řeči, na způsob jiných jazyků, vše co básniti a zpívati může“
- anakreontská lyrika – nenáročná radost ze života na zemi, oslava lásky, vína, zpěvu
- zásluhy o české divadlo – srov. Jiráskův *F. L. Věk*

Tzv. markery literárního klasicismu

Myšlenkový svět (filosofie, hodnotové rámce, koncept člověka a světa) – ORDO BONUS – RATIO

- svět bez krajností, jasný, srozumitelný, celistvý, logicky koncipovaný
- klasicistní hrdina nepláče, neobtěžuje výlevem citů, je „vkusný“ a mravný – příběh nástrojem k potvrzení morálních hodnot recipienta

Pojetí literatury jako specifického druhu umění – IMITATIO

- umění podle pravidel, podle vzoru – pravidla jsou rozumná („rozum“ proti platonskému „šílení“)
- diverzifikace literatury na 3 roviny – 3 styly (vysoký, střední, nízký)
- cílem nápodoby je poučit a pobavit (*docere + delectare*)

Způsob utváření textů (genologie, tematologie, poetika) – TECHNÉ

- tvorba chápaná jako zvládnutí určité techniky – realizuje se ovládnutím pravidel
- katalog tvárných prostředků – rozpracován v poetikách, předmluvách, v návaznosti na antické autory

Vertikální členění české literatury 19. století

Rovina vysoká – poezie, próza i drama s vysokými uměleckými ambicemi (alegorie, básnická próza, tragédie, epos, óda); převládá snaha o estetický účinek, převaha estetické funkce

Rovina střední – oblíbená literatura středních vrstev, psaná pro zábavu i poučení (typickým je subžánr mravoličné a pseudohistorické povídky; pověsti; epistolární román; podobenství, cestopisy, idyly, bajky, balady, elegie); převládá snaha o poučení o mravech, historii, bájesloví; převaha výchovné funkce

Rovina nízká – zahrnuje četbu určenou pro lidového čtenáře – knížky lidového čtení (mravoučné historie, strašidelné, dobrodružné, humoristické povídky), frašky, veselohry, gotické romány); vedle toho braková literatura (píjácké písně; erotické písně; krvavé romány; pornografická literatura a podobný typ konzumního čtiva – např. Markýz de Sade, *Justina aneb prokletí ctnosti*, 1795); převládá funkce zábavná

Péče o jazyk – obrany a překlady

Překlady pro divadlo a obrana jazyka

Karel Ignác Thám (1763–1816)

*Obrana jazyka českého proti
zlobivým jeho utrhačům.. (1783)*

Friedrich Schiller: *Loupežníci*
(1786)

Shakespeare: *Makbeth* (1786)

Německo-český slovník

Puchmajerovci

Kromě A. J. Puchmajera:

Šebestián Hněvkovský, Vojtěch Nejedlý, Jan Nejedlý, Josef Jungmann, F. V. Hek, J. F. M. Rautenkranc, F. J. Vavák, F. M. Pelcl, Antonín Marek, Václav Hanka a také Moravané a Slováci (Juraj Palkovič, Bohuslav Tablic).

Návaznost na výklady Dobrovského – úsilí o sylabotónickou prozódii – přizpůsobit jí nejen původní tvorbu, ale i překlady (antická poezie a její přirozené metrum).

Pro češtinu je vhodná podle D. sylabotónická osnova založená na pravidelném rozložení přízvučných a nepřízvučných slabik.

Antonín Jaroslav Puchmajer (1769–1820)

Radnice u Plzně

Kněz a organizátor první školy básnické

Žánrová krajina Puchmajerových almanachů

Sebrání básní a zpěvů (1795, 1797) a *Nové básně* (1789, 1802, 1814)

- klasicistní poetika v poezii
- umělecké ambice – antické motivy – náročné vzdělané publikum

bajka

píseň

óda

Óda na jazyk český
Óda na Jana Žižku z Trocnova

epigram

balada
romance

epos historický

epos směšnohrdinský

Šebestián Hněvkovský: Ctirad a Šárka (z *Děvína*)

Šebestián Hněvkovský (1770–1847) – právník, básník, národní buditel

Slyšte, bojovnice, čilé,
vlastní moc a vlastní čest!
Zjevte jiným ušlechtilé
Šárky vychytralou lest,
aby znaly potomkyně,
co jsou měly za předkyně!

[...]

Pannu k stromu přivázanou
nelidskými provazy
spatří všecku uplakanou,
nevinnosti důkazy!
Spatří ňadra obnažená,
slzičkami porosená.

Mužové se vypínejte
přirozenou statností,
vejřečně se vychloubejte
Přehlubokou moudrostí!
Nad rozum a udatnosti
skví se ženské zchytralosti.

[...]

Tento stařec namlsaný
počal rozkošně s ní hrát,
byl pak od ní osedlaný,
chtělo se mu tuze spát.
Co jen chtěla ona míti,
ve všem hleděl volným býti.

Ctirad hrdina byl statný,
však náš utlačovatel!
Což byl jemu rozum platný,
kterýmž muže v hrůze měl?
Jest již ten tam, mebožtíček,
upad do Šárčiných líček.

[...]

Jménu Šárčině v tom místě
bude věčná památka,
věčně bude trvat jistě,
dokud jenom pohádka
o tom místě bude zníti,
bude se Šárka skvíti.

František Vladislav Hek: Hrdý Čech

Správce Mnohorád měl řeč k svým poddaným, již mu písař složil, neb byl v českém jazyce málo zběhlý; pročez dí: „Jsem hrdý proto, že Čechem mohu se jmenovat.“ Což poklasný zaslechna, smál se. „Pravdaže,“ dí, „spí dobře po česku, pije a jídá!“ – Zdaliž nemáme tak hodných vlastenců více?

Další Hekovy texty:

Skrbec

Láska k vlasti častěji od žaludka pochází

Z Puchmajerových almanachů

A. J. Puchmajer: Óda o velikosti božské (Žalm 103 zkrácený)

Óda na Jana Žižku z Trocnova

Na jazyk český Píseň na radost (z němčiny

Bedřicha Schillera)

Vojtěch Nejedlý: Na smrt Františka Faustina Procházky

Jan Nejedlý: Óda na důstojného pána, pana Stanislava Vydru roku
1798 (1802)

Kdo byl kdo:

S. Vydra (1741–1802): matematik, jezuita – „cordatus Bohemus“ (statečný Čech)
z Jiráskova F. L. Věka, odpůrce josefinismus, zde veleben za vlastenectví;

F. F. Procházka – vydavatel starší české lit., překladatel Bible.

Žánrová krajina mezi vysokým a nízkým

- ódy (na jazyk, vlast, historické osobnosti)
- historické eposy (události z historie nebo mytologie)
- alegorické pověsti (na historické, biblické náměty)
- směšnohrdinský epos
- bajky
- epigramy
- pijácké písně
- milostné písně
- idyly

Překlady a adaptace významných antických a německých autorů (Goethe, Schiller) - srov. *Hlasatel český* (vycházel 1806–1808).

Alois Jirásek: F. L. Věk (1888–1906)

„Tham se odmlčel a tiskl Věkovi obě ruce. Pak se pojednou zeptal: „Kdy pojedou domů?“

Věka otázka zarazila.

„Domů? Opakoval bezděky, a pojednou jako by se rozhod, dodal: „Abych se přiznal, já nechtěl, já nechci domů. Chci zrovna odtud –“

„Ne, příteli, pojedou domů. Poslechnou mne. Všimnou si toho, co tu na nás viděli. A kdyby se jim zrovna tak zle nevedlo, budou přece zápasit, aby se ve světě udrželi. A mají jistotu, že dosáhnou toho, čeho chtějí? A pak stálo by to vše za zármutek jejich rodičů? Naříkali, že by rád něco více pracovali, nežli stát za pultem.

Vzpomenou si na našeho Vydru, jak vždycky říkával, že každý může vlasti své posloužit. **A oni studovaný člověk na malém městě budou mít váhy dost, můžou poučovat, můžou více účinkovat ve svém okolí pro věc vlastenskou, než kdokoli.** Podívají se na mne. Co jsem dělal dřív – a co teď? O holý život zápasím – nemohu nic – nic. To oni ze svého krámu více zmohou nežli já teď. A dojdou spokojenosti. Ale já úplně nikdy, příteli, nikdy! Teď se na mne štěstí pousmálo v rodině. Ale tedy ten červ zůstane,“ a Tham se uhodil na prsa, „že jsem ztracený člověk pro naši věc, jestliže se brzo z toho nevypletu – A já tuším, že ne –“

Sevřel rty a hleděl zamračen před se. Pak jako by se vytrhl, chopil se náhle Věkovy ruky a živě pravil:

„Tedy zítra odjedou; a domů, rozumí se. Domů k otci a k matce, která na ně jistě už v úzkosti čeká. Ráno přijdu pro ně, zavedu je k nám, aby jim Paula mohla dát s Bohem, žádala mne o to. Pak sednou do vozu a odjedou domů. **Tam budou řádným kupcem, sousedem a prvním vlastencem, a budou poučovat a působit, aby zmoudřeli zhloupělí a pošetilí, aby více nepotupovali a nezavrhovali svého přirozeného jazyka. Pak ostudilí a ve zvelebování země své zlenilí Čechové nastoupí na jejich šlépěje a opravdově si připílí a dokáží se věrnými a opravdovými vlastenci. A na mne, na nás nezapomenou, vědí?“ – (s. 274)**

Odkazy na literaturu

VODIČKA, Felix. *Počátky krásné prózy novočeské*. Praha: H&H, 1994 (fotoreprint vydání z r. 1948).

POLÁK, Karel (ed.). *Počátky novočeského básnictví*. Praha: Československý spisovatel, 1950.

JIRÁSEK, Alois. *F. L. Věk. Obraz z dob našeho národního probuzení*. Díl I. Praha: Václav Petr, 1936.

Obrazová příloha pochází vesměs z Wikipedie.